

FJELLFISKE I GRENSELANDET MELLOM FANGSTMARK OG JORDBRUKSBYGD I YNGRE JERNALDER OG MIDDELALDER

Av Elling Utvik Wammer, Norsk Maritimt Museum

Fisket i fjellet i yngre jernalder og middelalder er et lite utforsket tema innenfor norsk arkeologi. Perioden har etterlatt begrenset med skriftlige kilder, og arkeologiske funn og kulturminner er derfor viktige for forståelsen vår av dette emnet. I fjellet har man imidlertid fram til nå sjelden funnet spor etter fiske som sikkert har kunnet dateres til dette tidsrommet.

Fjellvannet Tesse i Lom er et unntak. På sjøbunnen i dette vannet har man funnet et betydelig antall gjenstander laget av organisk materiale i tillegg til stein, og som derfor lar seg datere. To typer av søkker til fiskegarn eller not er blitt datert til vikingtid og tidlig middelalder i Tesse. Begge gjenstandstypene har antakelig vært festet langs bunntelna på garnet eller nota for å holde den nede. Den ene typen er hjullignende gjenstander hvor senkesteinen har vært festet til en vidjering ved hjelp av fire eiker. Søkkene kalles gjerne trinseformet på grunn av sin formlikhet med nederste del av en skistav (figur 1). Den andre typen er laget av én eller flere steiner innrullet i et bredt flak av never, som et hylster.

Søkelyset som ble satt på de trinse- og hylsterformede søkkene av never i forbindelse med

Figur 1: Trinseformet søkke fra Tesse, datert til tidlig middelalder. Diameteren til vidjeringen er ca. 11 cm. Foto: Vegard Vike, Kulturhistorisk museum.

Figur 2: Tesse sett fra enden av Smådalen mot nordøst. Bortenfor nordenden av vannet stuper terrenget ned i Ottadalen.
Foto: Espen Finstad, Oppland fylkeskommune.

sektoravgiftprosjektet «Tesse – svømmende rikdom» i 2014, gjorde at det arkeologiske fagmiljøet i Norge for alvor fikk øynene opp for dem. Gjenstander som er så godt bevarte og har slik håndverksmessig kvalitet, er ekstraordinære både nasjonalt og internasjonalt.

Den store mengden funn av daterbare søkker fra Tesse er en unik kilde og danner grunnlaget for min artikkel. Jeg ønsker å gripe tak i noen av de spennende spørsmålene vi satt igjen med etter de arkeologiske undersøkelsene i Tesse: Hvem var det som hadde drevet med fiske i dette fjellvannet

i vikingtiden og starten av middelalderen? Hvilke næringsmessige og sosiale sammenhenger kan fisket i fjellet ha hatt tilknytning til i disse periodene? Jeg tar utgangspunkt i det arkeologiske materialet fra et fjellvann i Nord-Gudbrandsdalen, men vil også trekke inn funn av søkker fra andre steder i Norden. Gjennom dette prøver jeg å gjøre funnene fra Tesse og diskusjonene i artikkelen relevant også i et større Sør-Skandinavisk perspektiv.

Figur 3: Oversiktskart over fjellområdene ved Tesse og den nærmeste jordbruksbygda, Garmo. Kart: Elling Utvik Wammer.

TESSE I GRENSELANDET MELLOM FANGSTMARK OG JORDBRUKSBYGD

Innsjøen Tesse ligger i et opprinnelig fjellskogsmiljø, ca. 850 moh (figur 3). Fra bygda Garmo i dalbunnen ved Vågavatnet og opp til nordenden av Tesse er det om lag 500 høydemeter. Terrenget er stedvis bratt og avstanden i luftlinje ca. 6 km. Til sørenden av vannet er avstanden ytterligere 6–7 km. Tilsvarende høydeforskjell og avstand er det fra Tesse og opp til de nærmeste fjellområdene vest for vannet, hvor jakt på villrein har foregått, særlig på snøfonnene

sommerstid.¹ Tesse ligger derfor i noe vi kan kalle et geografisk grenseland mellom jordbruksbygdene og jakt- eller fangstmarkene i fjellet.

En klassisk tilnærming i den sørnorske arkeologien er følgende: «Hvem bodde og hadde sitt virke i fjellområdene?» Denne fagdiskusjonen har ofte dreid seg om forholdet mellom kategoriene fangstmann og bonde.² Også forholdet mellom norrøn og samisk etnisitet har stått sentralt i den samme debatten og er særlig blitt aktualisert i de senere årene.³ Fiskeressursene blir i liten grad konkret vurdert i

vitenskapelige arbeider som omhandler fjellet, men nevnes ofte i en bisetning. Gjennomgående virker det som om fjellfiskens betydning som handelsvare blir nedvurdert i perioden,⁴ men at fisk kan ha vært avgjørende i den lokale livbergingen for begge de to gruppene.⁵

Det er tidligere blitt framlagt to hypoteser om brukerne av fiskevannet Tesse i forhistorisk tid, forklaringer som også kan være relevante for bruken av andre fjellvann. Arkeologen Anders Hagen⁶ mente å se en nordøstlig tilknytning i trinesøkkematerialet på grunn av lignende funn i Nord-Sverige og Finland. Hagen, som ennå ikke hadde tilgang på C14-dateringer av søkkene, satte dem i sammenheng med steinalderens jegerkultur, alternativt med den finske innvandringen på 16–1700-tallet. En annen oppfatning er at fisket i Tesse helt siden vikingtid ble drevet av folk fra jordbruksbygda Garmo, slik som tradisjonen er i historisk tid.⁷

I disse to tilnærmingene lå det en motsetning som fanget min interesse under arbeidet med Tesse-funnene. De senere årene har arkeologiske undersøkelser og studier gitt stadig sterkere indikasjoner på samisk tilstedeværelse i Sør-Norge i vikingtid og middelalder.⁸ Med bakgrunn i dette var det interessant å vurdere materialet fra Tesse i et nytt lys. Det østlige opphavet til trinesøkkene som Hagen viser til, kunne kanskje ses i sammenheng med samisk etnisitet? Det er en vanlig antagelse i dag at samene i innlandet opprinnelig var et jakt- og fangstfolk, som etablerte seg som tamreinnomader først i senmiddelalder eller tidlig etterreformatorktid.⁹

Tesse-dokumentet fra 1200-tallet kan hevdes å gi belegg for «bygdefolkhypotesen» ettersom det angivelig viser til bygdefolkets bruk av vannet tilbake på 1000-tallet. Det er imidlertid flere kildekritiske spørsmål til vitnebrevet, og vi kan aldri bli helt sikker på at dokumentet forteller den hele

og fulle sannheten.¹⁰ Vi skal først se litt nærmere på de funnene vi har fra Tesse i perioden, før jeg kommer tilbake til diskusjonen om hvem som kan ha fisket her i vikingtid og tidlig middelalder.

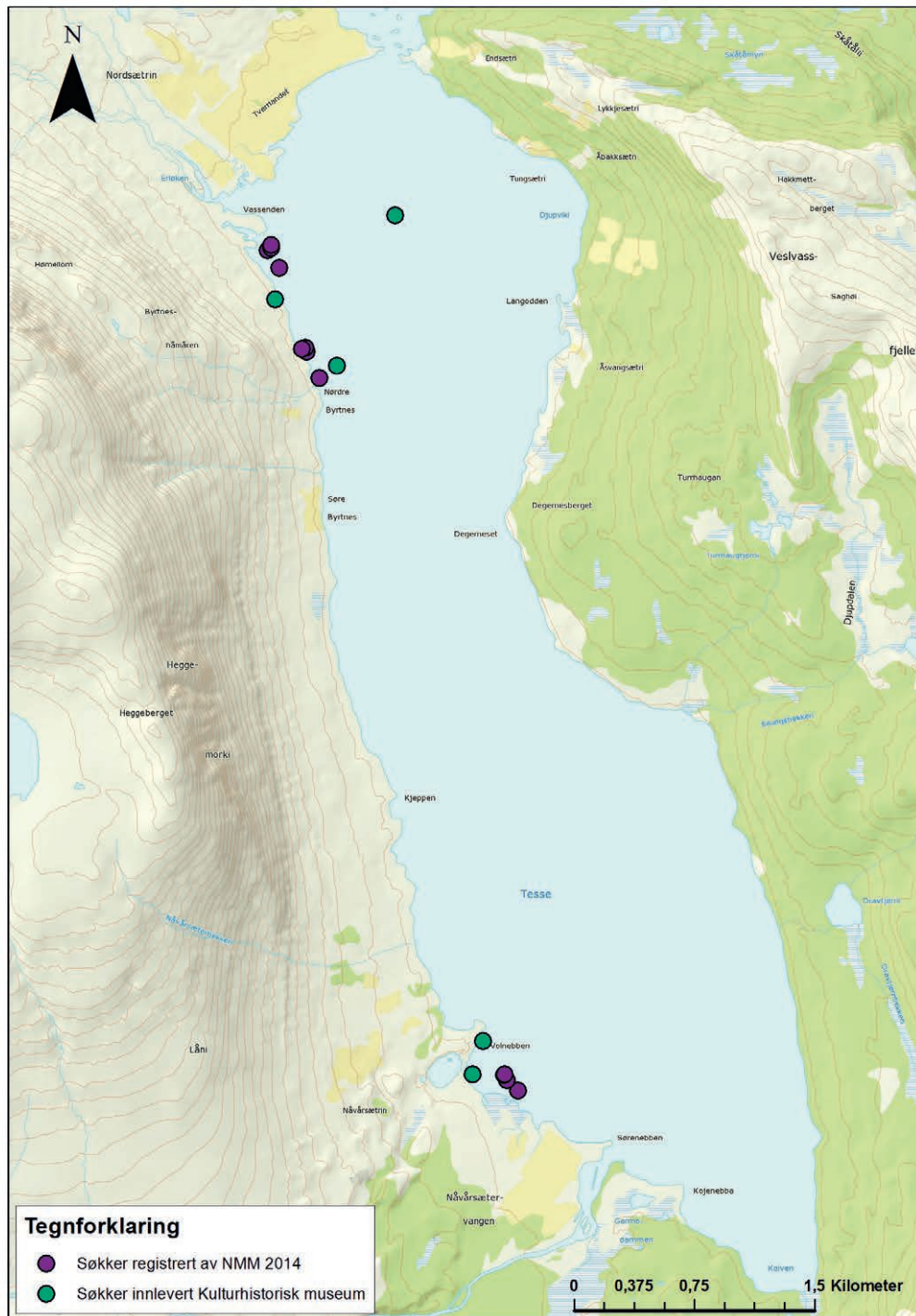
DET ARKEOLOGISKE SØKKEMATERIALET I TESSE

De første funnene av søkker fra Tesse ble levert inn til Universitetets oldsaksamling på 1940-tallet, få år etter at den store Tesse-reguleringen ble gjennomført. Per i dag finnes det tilgjengelig informasjon om totalt 95 søkker av ulike slag fra Tesse. Da er det sett bort fra gjenstander som med stor sannsynlighet er fra moderne tid. Søkkene fra Tesse kan deles i tre hovedgrupper: trinseformete søkker (50), neverhylstre (14) og steinsøkker (31).¹¹

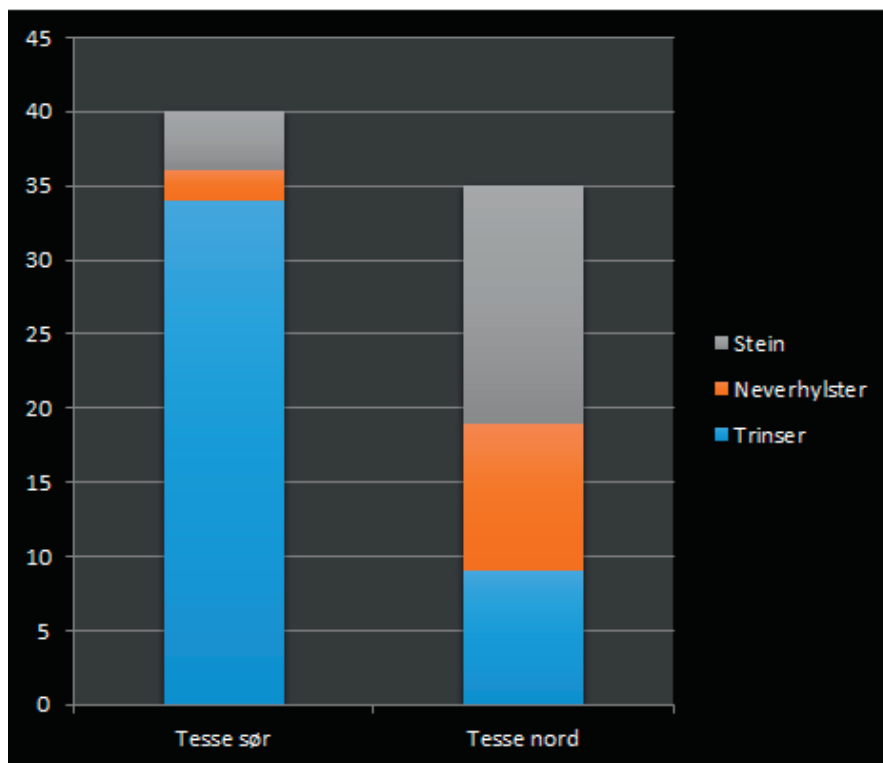
De fleste gjenstandsfunnene er innlevert til museene av fiskere og turgåere, som har funnet dem ved tilfeldigheter mens vannet har vært nedtappet. Posisjonsangivelsene for mange av de eldre funnene er relativt sparsomme, og ofte har man kun opplysning om stedsnavn. Både gjennom innmeldte funn og gjennom arkeologiske feltundersøkelser danner det seg imidlertid et klart inntrykk av at fisket i Tesse har vært konsentrert i den søndre og den nordre enden av vannet (figur 4).

I sør er samtlige funn knyttet til Dågåtjønnvika, området sør for halvøya Volnebben. I historisk tid har Smådøla, som renner inn i vannet her, vært et kjerneområde for sløefiske senhøstes.¹² Nord i vannet er funnene mer spredt, men mange søkker er funnet mellom utløpet av Ilva og Byrtneset, på vestsiden av vannet. Det var i dette området NMM foretok systematiske kartlegginger i 2014. En god del funn er imidlertid også gjort lenger nordøst, spesielt på Tverrlandet.

Fordelingen av søkketyper i sør og nord er tydeligvis svært ulik (figur 5). I sør dominerer trinesøkkene; 34 funn er gjort av slike søkker i

Figur 4: Funndistribusjon av søkker i Tesse. Alle typer er inkludert. Kart: Elling Utvik Wammer.

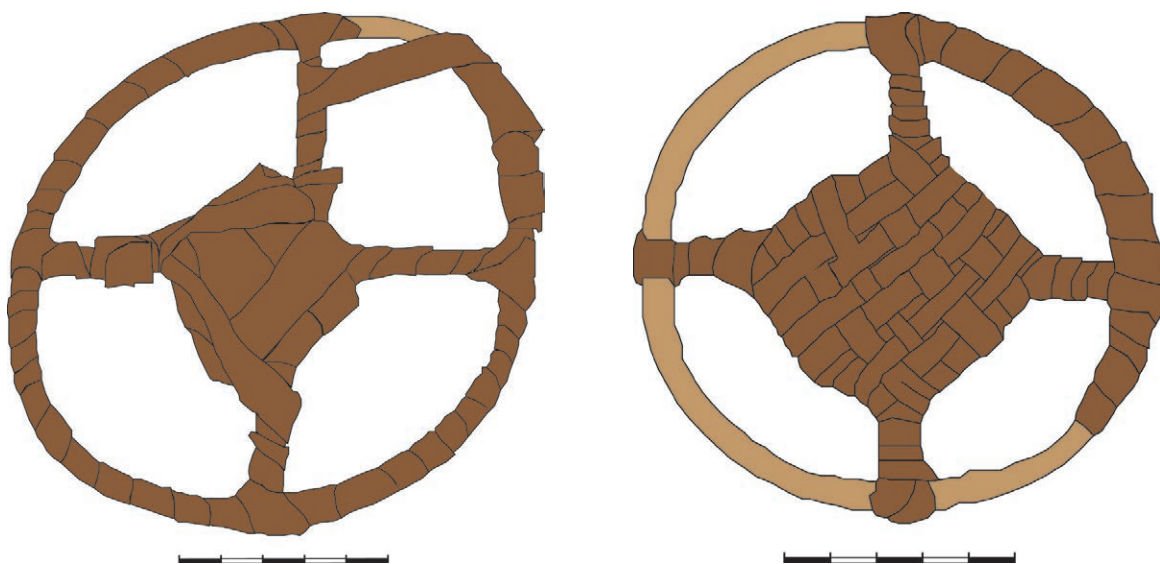
Figur 5: Diagram som viser den store forskjellen i typer av søkker mellom Tesses nord- og sørende.

Dågåtjønnvika. Kun fire steinsøkker og to neverhylstre er funnet i den søndre delen av vannet. I nord er steinsøkkene den dominerende funntypen, med 16 gjenstander. Antallet neverhylstre og trinsesøkker er relativt likt i nordre del av vannet, med henholdsvis ti og ni funn.

Vi har per i dag C14-dateringer av ni søkker fra Tesse. Medregnet funn som var datert før undersøkelsene i 2014, er seks trinsesøkker og tre neverhylstre datert. Alle dateringsprøvene faller innenfor tidsrommet ca. 650–1400 e.Kr. Det ser ut til å være et skarpt skille mellom de to gruppene av funn rundt år 1200 e.Kr. Dateringene gir dermed inntrykk av at det var trinsesøkker som var i bruk før 1200, mens de forsvant rundt 1200 til fordel for neverhylstre. I tillegg er de mange steinsøkkene

av typer som spenner over store tidsrom, og det er ikke usannsynlig at flere av disse kan være samtidige med både trinsene og neverhylstrene. Steinsøkkene lar seg imidlertid vanskelig datere sikkert ettersom de ikke består av organisk materiale som kan dateres direkte. I denne artikkelen har jeg derfor måttet se bort fra dem i sammenheng med diskusjonene.

Fra vikingtid og tidlig middelalder, som er perioden denne artikkelen omhandler, er det altså de trinseformete søkkene som utgjør de sikreste funnene. Når det gjelder endringer over tid, er det verdt å merke seg at dette materialet også viser en relativt stor variasjon innenfor grunnformen. I et appendiks til artikkelen viser jeg fem typer av trinseformete søkker som går igjen. Det virker rimelig klart at trinsesøkker med surret never rundt både ring, stein og eiker er den

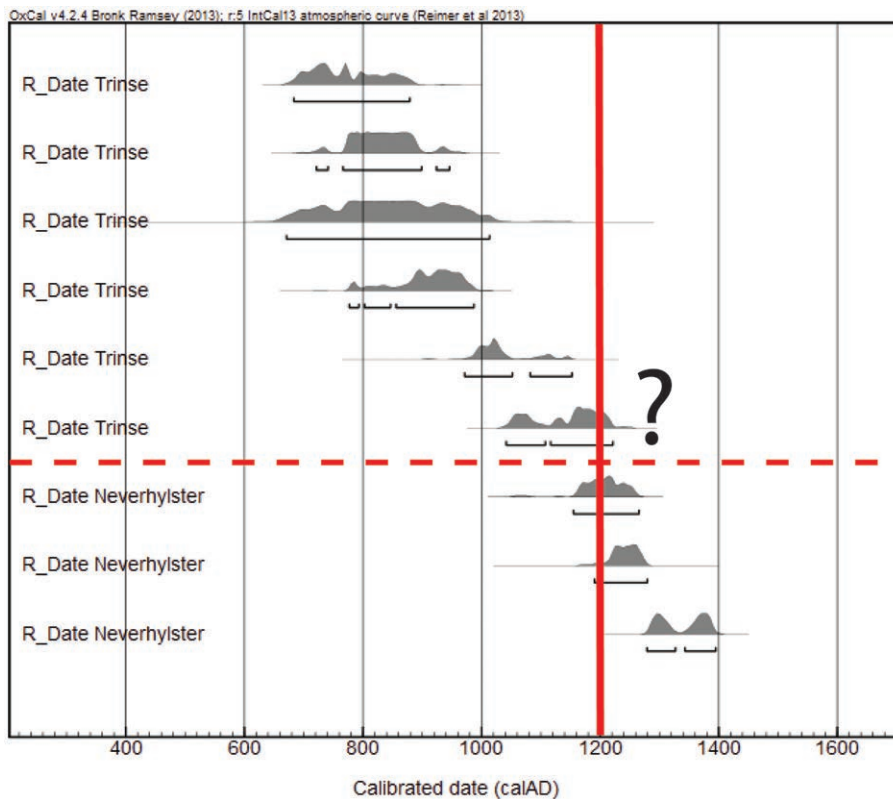
Figur 6: To ulike trinseformete søkker fra Tesse. Til venstre et eksempel på den vanligst forekommende og så langt eldste typen i Tesse, type 1. Til høyre, et eksempel på det som ser ut til å være en av de nyere typene, med flettverk og surring kun rundt ringens skjøt. Tegning: Elling Utvik Wammer.

vanligste typen i Tesse (figur 6). Dateringene så langt indikerer at disse typene er i bruk fra ca. 700–1000 e.Kr. Det ser ut til at man i perioden 1000–1200 e.Kr. slutter å surre never rundt hele ringen. Surringen rundt steinen erstattes da med flettverk. En typologi basert på så få daterte gjenstander er imidlertid usikker, og ved nye dateringer vil den kunne endres.

De endringene som skjer med trinsene, er det vi kan kalle en «evolusjonær utvikling» innen én og samme tradisjon. Overgangen fra trinseformen til neverhylster rundt 1200, derimot, er fundamental og representerer et tydelig brudd i denne gradvise utviklingen. Forutsatt at de relativt få dateringene gir oss et reelt bilde av forløpet, kan man stille spørsmål om hva dette bruddet skyldes (figur 7). På grunnlag av Tesse-dokumentet vet vi at det har vært strid om fiskerettighetene i den samme tidsperioden som endringen inntreffer.

Vitnebrevet fra 1200–1220 innebærer at Torgeir Gamle og hans etterkommere må ha fått de eksklusive fiskerettighetene på bekostning av noen andre. Brevet sier imidlertid ingenting om hvem dette er. En vanlig oppfatning er at Tesse-dokumentet stadfester at vårdølene (Garmobygda) hadde rett til fisket i Tesse og ikke folk fra nabobygda Vågå.¹³ Et spørsmål med relevans for denne artikkelen er om det nødvendigvis må ha vært andre bønder fra Ottadalen, eller om det kan ha vært en gruppe mennesker med tilhold i fjellet, som i større grad baserte seg på en jakt- og fangstøkonomi.

Vi skal starte med å gå gjennom samtidige kulturhistoriske utviklingstrekk og måten disse kan kobles til det arkeologiske materialet fra innsjøen på. Ettersom de overordnede spørsmålene i artikkelen dreier seg om forholdet mellom fangstmenn og bønder som brukere av vannet, har jeg vektlagt

Figur 7: Oversikt over alle utførte C14-dateringer av arkeologiske garnsøkker i Tesse. Tidsspennet dekker deler av merovingertiden, vikingtiden og hoveddelen av middelalderen. Overgangen fra trinsesøkker til neverhylstre rundt år 1200 kommer her tydelig fram.

å få et overblikk over jordbruksbygdas utvikling i regionen og sporene etter jakt og fangst i nærrområdet til fiskevannet Tesse.

I fjellområdene rundt Tesse er det tallrike aktivitetsspor helt fra steinalderen til middelalderen. Det er først i eldre jernalder (500 f.Kr.–570 e.Kr.) at det dukker opp sikre spor etter bosetning nede i denne delen av Ottadalen.¹⁴ Arkeologiske funn fra både Lom og Våga vitner om en relativt utstrakt bosetning gjennom store deler av jernalderen.¹⁵ Funnmaterialet i dalen øker betraktelig i yngre jernalder (570–1030 e.Kr.), og flere har kalt det nærmest en eksplosjon av funn i jordbruksbygdene i denne perioden.¹⁶

Aktivitetssøkningen i yngre jernalder kommer til syne gjennom førkristne gravfunn nede i dalbunnen.

Som Eknæs¹⁷ poengterer: «Hele dalen er rik på gravfunn fra dette tidsrommet og det er særlig mange funn fra Ottadalen, dvs. distriktet som grenser opp mot Tesse.» Med kristningen av landet rundt år 1000–1030 e.Kr. opphører jernalderens forholdsvis lett synlige gravformer, og det arkeologiske grunnlaget for å vurdere bygdas videre befolkningsutvikling fram mot år 1200 begrenses. Som i resten av landet er det imidlertid sannsynlig at det har vært en befolkningsøkning i perioden, som kan ha resultert i et økende behov for både ressurser og arealer.

Både i nord- og i sørenden av Tesse er det i dag setrer. Hvor langt tilbake i tid denne bruken av området går, er ennå ikke sikkert kjent. Setring er imidlertid en driftsform som antas å ha svært lange

Figur 8a: Langfonne på Kvitingskjølen er en av snøfonnene som har smeltet mye de senere årene. Smådøla og Smådalen er synlige til høyre i bildet. Foto: Espen Finstad, Oppland fylkeskommune.

Figur 8b: Denne pilen, datert merovingertid eller vikingtid, er blant de framsmeltete funnene fra Langfonne. Foto: Oppland fylkeskommune.

kulturhistoriske røtter i norske fjell.¹⁸ Pollenanalyser fra myrer andre steder i Jotunheimen viser at det gikk husdyr på beite i fjellet allerede i bronsealderen.¹⁹ Setrene ved Tesse kan derfor godt tenkes å gå tilbake til vikingtid og kan ha vært bosatt av bønder fra

dalen. Begrepet *buvoller* opptrer i forbindelse med fisket i Tesse-dokumentet.²⁰ Hvorvidt dette er setre eller fiskebuer, kommer imidlertid ikke fram. Ordet *voll* brukes som regel i betydningen «gressbakke» og kan indikere setre. Ordet er på den annen side

også i bruk i andre sammenhenger, for eksempel Fiskevollen ved Sølensjøen i Hedmark, som har vært et fiskevær mer enn tusen år tilbake i tid.

Det er også funnet anlegg for produksjon av jern fra jernalder og middelalder ved Tesse.²¹ Det er en generell oppfatning at jernframstilling knyttes til fast bosetning og til jordbrukssamfunnet.²² I fjellet er det imidlertid ikke utenkelig at også en fangstbasert befolkning har produsert jern i småskala til eget forbruk.²³

Store mengder med velbevarte jaktpiler, ledegjerder og annet utstyr er blitt funnet ved smeltende snøfonner i høyfjellet i Nord-Gudbrandsdalen de senere årene.²⁴ Et kjerneområde for slike funn er Kvittingskjølen, like vest for Tesse (figur 8). Det ser generelt ut til å ha vært to faser med spesielt stor jaktaktivitet på snøfonnene i Oppland. Den ene perioden er folkevandringstid (ca. 400–550 e.Kr.), den andre vikingtid og tidlig middelalder. Etter ca. 1300 e.Kr. synes det som om jakta på snøfonnene avtar eller opphører.²⁵ De store gropfangstanleggene i Tesses nordre og søndre ende er i liten grad undersøkt. I 2013 ble det foretatt en utgravning av en av gropene langs Smådøla, som tidfestet denne til høy- og senmiddelalder (1270–1450 e.Kr.).²⁶

Inne i Smådalen er det funnet en stor ansamling av hustuffer som er blitt satt i sammenheng med jakta og fangsten på Kvittingskjølen (figur 9). Dateringer fra to av tuftene viser at de var i bruk mellom 700-tallet og 1200-tallet.²⁷ Det er også gjort funn av gravlegginger av mennesker i Smådalen. Slike såkalte fangstmarksgraver er en kulturminnetype som av flere anses som spor etter en befolkning med jakt og fangst som basisnæring.²⁸

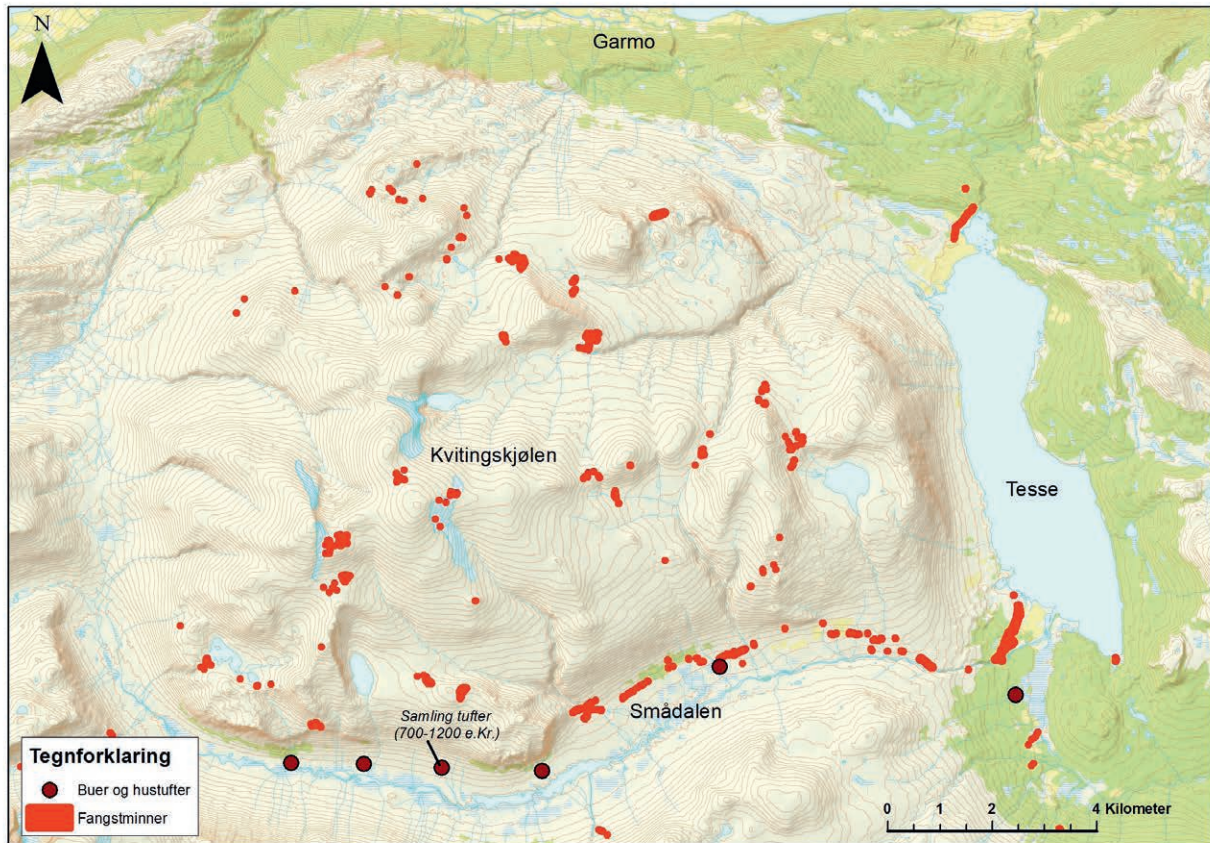
Samlet viser funnene at jakt og fangst rundt Tesse har vært drevet i et svært stort omfang, som må ha involvert et stort antall mennesker og god organisering.²⁹ Det er grunn til å tro at produksjonen av skinn, gevir og kjøtt har vært større enn det lokale behovet

i vikingtid og tidlig middelalder, og det er naturlig å se jakta og fangsten i sammenheng med eksport av slike produkter både utenlands og innenlands. En sannsynlig tolkning av den økte rikdommen i gravmaterialet i Lom i vikingtid er at det har en sammenheng med en overskuddsproduksjon fra villreinjakta.³⁰

Hvem det var som sto bak selve utøvelsen av jakta og fangsten rundt Tesse, er imidlertid ikke enkelt å si. Det er ikke nødvendigvis de samme personene som satt igjen med rikdommen etter at produktene var solgt. Det store omfanget jaktrelaterte kulturminner er blitt tatt til inntekt for at jakt og fangst på rein har vært en spesialisert aktivitet i vikingtid i Nord-Gudbrandsdalen.³¹ Fangstmarksgravene og hustuftene i Smådalen kan også tyde på at det har vært en egen fangstbefolkning i fjellene ved Tesse. Kanskje har disse også drevet med fiske i Tesse?

Eldre spor etter samisk bosetning var fram til for kort tid siden ikke kjent i Jotunheimen eller i umiddelbar nærhet til Tesse. Sommeren 2014 gjennomførte Sametinget og Oppland fylkeskommune en felles befarings sammen med lokale informanter i området.³² Under denne befaringen ble det registrert flere kulturminner i Smådalen som ble tolket som spor etter samisk aktivitet. Både en antatt reintroe og fangstmarksgraver ble dokumentert. Kulturminnene er ennå ikke sikkert datert, men de antas å være eldre enn år 1800. Ettersom samisk nærvær ikke er belagt i skriftlig materiale, kan det være grunn til å tro at disse sporene går tilbake til middelalderen eller enda lenger. I rapporten framgår det også at Smådalen-området utmerker seg med en konsentrasjon av stedsnavn som trolig har et samisk opphav.

Funnene av antatt samiske kulturminner i Smådalen sannsynliggjør at det også kan ha vært samisk tilstedeværelse ved Tesse. Kulturminnene krever grundigere undersøkelser før vi kan avgjøre alderen med sikkerhet. Selv om det ennå ikke er

Figur 9: Oversiktskart over jakt- og fangstminner og ansamlinger med tuffer i Tesses nærområde. De fangstanleggene som framstår som linjer er gjerne gropanlegg på rekke. De spredte lokalitetene i høyfjellet er i hovedsak buestillinger og funn fra snøfonnene. Kartgrunnlag: Askeladden og Finstad mfl. 2011.

mulig å knytte denne samiske aktiviteten til fisket i vikingtiden, er altså muligheten for at området har vært brukt av samer samtidig med fisket i Tesse til stede.

VAR DET FANGSTFOLK ELLER BØNDER?

I historisk tid har fisket i Tesse vært kombinert med tradisjonelle gårdsaktiviteter for befolkningen i Ottadalen.³³ Basert på de historiske kildene er det godt mulig at både jakt, fangst og fiske kan ha inngått som viktige ressurser for den permanente

jordbruksbefolkningen i Ottadalen i vikingtid. Jan Eknæs hevder også at «den korte veien fra bygda og inn til fjellsjøen gjorde det lett å utnytte for bygdefolket».³⁴ Avstanden mellom bygda og vannet er imidlertid så stor at det virker usannsynlig at fisket skal ha vært drevet på daglig basis fra bosetning i dalbunnen. Fiske er en tidkrevende prosess, som inkluderer forberedelser av redskapen, utsetting og innhenting av garn samt behandling av fisken. Dette sannsynliggjør at et fiske i Tesse krevde en form for bosetning i fjellet.

Det er et åpenbart geografisk sammenfall mellom de to konsentrasjonene av søkker og dagens kjerneområder for setring. Dette kan indikere at fisket i Tesse i vikingtiden har vært drevet av jordbruksbefolkningen i Ottadalen. Utnyttelsen av fiskeressursene i Tesse kan muligens også forstås som en del av det økte aktivitetsnivået i bygda i vikingtid, på lik linje med jakt og fangst av rein. De første dateringene av trinsesøkker stammer fra den samme tid som man får det som kalles en *eksplosjon av funn*, i dalbunnen.

Som nevnt har omfanget av villreinjakta rundt Lom vært så stort at det har dannet grunnlag for maktkonsentrasjon og rikdom nede i dalen i vikingtid.³⁵ Denne jakta kan ha blitt foretatt av bygdefolket selv, men en annen mulighet er at det har vært spesialiserte jegere som har hatt tilhold i fjellene ved Tesse.³⁶ Overgangen fra trinseformete søkker til neverhylstre faller noenlunde sammen med opphøret av den mest aktive jakta etter villrein på snøfonnene rundt 1300 e.Kr. Dette sammenfallet i tid kan være tilfeldig, men det kan også være et resultat av at fisket med trineformete søkker i Tesse og jakt i fjellområdene rundt Tesse ble drevet av de samme brukerne.

Det ulike spredningsmønsteret for de forskjellige søkketyperne i Tesse kan også trekkes fram igjen her. Funnfordelingen er interessant fordi den kan indikere at trinsesøkkene var hyppigere brukt i sør og de andre typene i større grad brukt i nord. Sørenden ligger nærmest fangstmarkene, mens nordenden er den delen av vannet som er lettest tilgjengelig fra jordbruksbygda. Legger vi en slik analyse til grunn, kan vi hevde at de trinseformete søkkene er sterkere tilknyttet fangstmarkene enn de andre søkketyperne. Å legge avgjørende vekt på dette spredningskartet er imidlertid problematisk. En annen forklaring kan for eksempel være varierende bevaringsforhold.

Om jakta i fjellene ved Tesse var en spesialisert aktivitet drevet av en egen fangstbefolkning, eller om den skjedde i sammenheng med jordbruk og

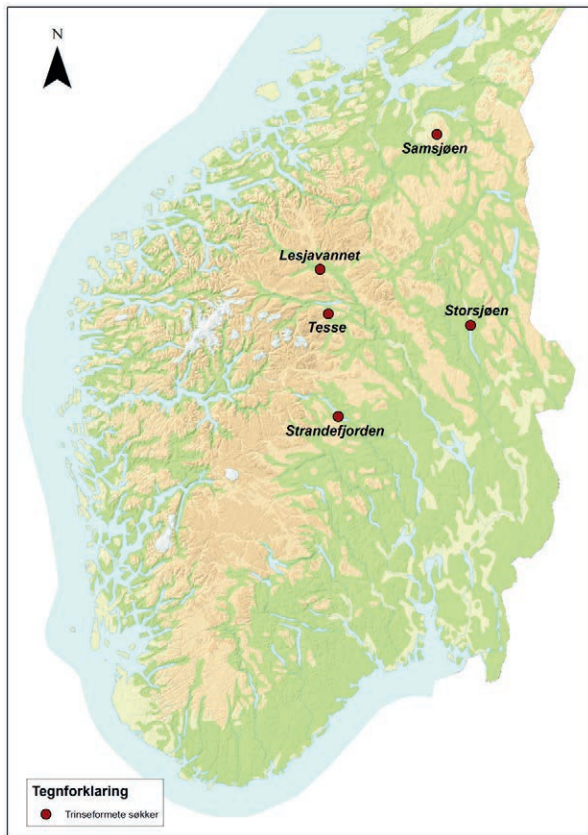
setring, er et spørsmål som ennå står ubesvart. Dette får også konsekvenser når vi skal forsøke å forstå hvem det var som drev fiske i Tesse i vikingtiden. Den nyopplagte samiske tilstedeværelsen er i så måte også et spennende, men uavklart moment. Forhåpentlig vil framtidige undersøkelser av både de samiske kulturminnene og flere undersøkelser omkring Tesse tydeliggjøre det historiske forløpet i vannets nærområde.

FUNN AV TRINSEFORMETE SØKKER UTENFOR TESSE

Det er mange ubesvarte spørsmål knyttet til Nord-Gudbrandsdalens eldre historie. Dette gjør det foreløpig utfordrende å sette fisket i Tesse i en bestemt historisk kontekst. I den neste delen av artikkelen vil jeg derfor utforske trinsesøkkenes øvrige utbredelse. Hvor i våre nærområder er det funnet trinsesøkker, og i hvilken kulturhistorisk kontekst opptrer de? Er det en nær sammenheng mellom funnsteder for trinsesøkker og fangstmarker andre steder, og er det sannsynlig at disse områdene har hatt en samisk befolkning i vikingtid og tidlig middelalder?

Trinsene er en søkketype som i svært liten grad er kjent brukt i historisk tid i sørnorske fjellstrøk. Vi kjenner kun ett tilfelle, fra Seljord i Telemark, der denne typen søkker skal ha vært i bruk.³⁷ Det er per i dag gjort kun fire sikre funn av trinsesøkker i Sør-Norge utenfor Tesse (figur 10). I appendiks 2 foretar jeg en gjennomgang av de fire funnstedene. En oppsummering framgår av tabellen under.

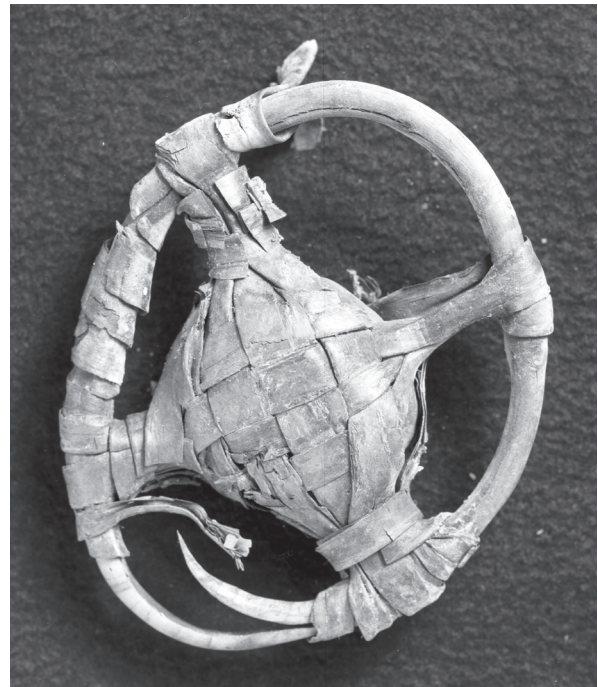
Funnstedet Samsjøen i Midtre Gauldal er det eneste som i dag kan kalles et fjellvann. Både Strandefjorden ved Fagernes, Storsjøen i Rendalen og Lesjvatnet ligger i områder hvor det i dag drives jordbruk, og hvor denne aktiviteten ser ut til å gå langt tilbake i tid. På flere av disse stedene er det imidlertid mye aktivitet knyttet til jakt og fangst.

Figur 10: Trinseformete søkker funnet i Sør-Norge, utenfor Tesse. Kart: Elling Utvik Wammer.

Figur 11a: Funn fra Storsjøen i Rendalen i Hedmark. Foto: Harald Hoel (privat).

Funn 11b: Funn fra Strandefjorden i Nord-Aurdal i Oppland. Foto: Kulturhistorisk museum.

Funn 11c: Funn fra Samsjøen i Midtre Gauldal i Sør-Trøndelag. Foto: Ole Bjørn Pedersen, NTNU Vitenskapsmuseet.

Her har altså fisket, slik som i Tesse, foregått i et grenseland mellom fangstmark og jordbruksbygd. Et annet og klarere fellestrekk ved funnstedene i Sør-Norge er at de ligger i områder som kan betegnes som grenseland mellom samisk og norrøn etnisitet i vikingtid og middelalder. De formmessige likhetene i funnmaterialet fra Sør-Norge er påfallende store. Dette åpner for at fiskerne i hele dette området har stått i direkte kontakt, for eksempel i form av handel eller en annen kulturell forbindelse.

Utenfor Sør-Norge er det kjent kun ett trinseformet søkke i Norge (figur 12). Dette funnet stammer fra Mjåvatnet i Vefsn kommune i Nordland.³⁸ Mjåvatnet ligger kun 39 moh., ca. 10–15 km fra den indre delen av Vefsnfjorden. Det er ikke registrert større fangstanlegg i nærheten av vannet. Området er et tradisjonelt samisk område, der samiske stedsnavn dominerer i dag. Det er imidlertid også flere hulveier, kullframstillingsanlegg og gravfelt i nærområdet.

Flere av disse kan indikere at man også har hatt en norrøn befolkning i området langt tilbake i tid.

Det er en lignende situasjon i Sverige som i Norge: Trinseformete søkker er en lite kjent funngruppe i arkeologisk sammenheng. I Historiska museet i Stockholms utstillinger finnes et søkke fra Västannortjärn i Leksand i Dalarna. Dette søkket dateres til middelalder (1100–1350).³⁹ I tillegg har Nordiska museet flere søkker fra tiden etter 1500. De fleste antas å være fra 1850–1910.⁴⁰ Innenfor rammen av arbeidet med denne artikkelen har det vært mulig å påvise én region i Sverige hvor trinseformete søkker synes å ha en større utbredelse. I samlingene ved lensmuseet Jämtli i Östersund finnes flere trinseformete søkker som stammer fra forskjellige deler av Jämtland (figur 13). Jeg har valgt å se nærmere på Jämtland som en sammenligning for de norske funnene.

Funnsted	Funnets ID	Landskapstype	Høyde over havet	Fangstmark (definert som registrerte fangstanlegg i nærområdet)	Sannsynlig samisk tilstedeværelse i vikingtid/middelalder
Strandefjorden i Nord-Aurdal kommune, Oppland fylke	C32604	Barskog og jordbrukslandskap	ca. 355 moh.	Nei	Ja
Storsjøen i Rendalen kommune, Hedmark fylke	AID 212168	Barskog og jordbrukslandskap	250–252 moh.	Mulig	Ja
Lesjavannet i Lesja kommune, Oppland fylke	Ikke innlevert	Fjellbygd med jordbruksområder	Ca. 500 til 650 moh.	Usikker	Ja
Samsjøen i Midtre Gauldal kommune, Sør-Trøndelag fylke	T 17199	Åpen barskog og myr	ca. 473–487 moh.	Mulig	Usikker

Tabell 1: Oversikt over kjente funnsteder for trinseformete garnsøkker i Sør-Norge.

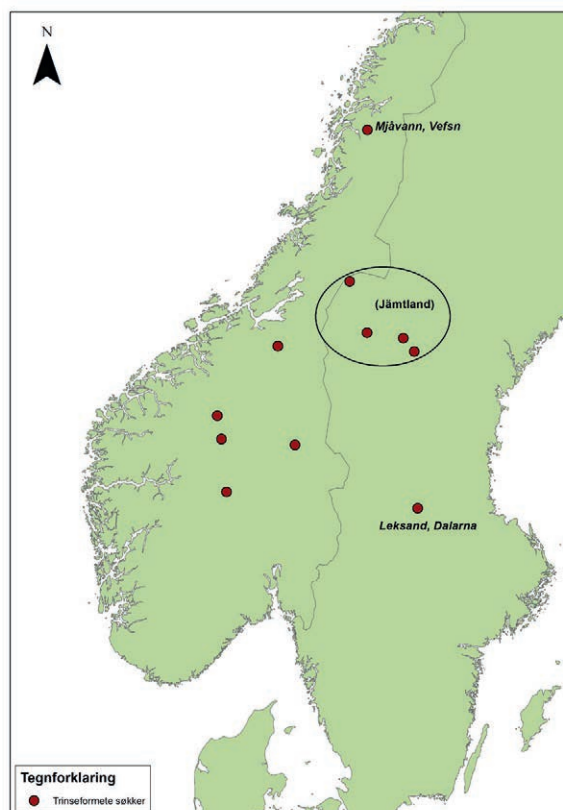

Figur 12: Garnsøkket fra Vefsn skiller seg tydelig fra funnene i Sør-Norge, da det kun består av en vidjering med stein i midten og to kraftige neverbånd, som ligger i kryss rundt ringen og på denne måten holder steinen sammen. Foto: Trine Anna Johnson, Nordland fylkeskommune.

Jämtland er et svensk landskap (tilsvarende de norske fylkene) i det midtre Sverige, som grenser mot Nord- og Sør-Trøndelag og Hedmark. I materialet som oppbevares på Jämtli, er det mulig å skille ut en nyere type (som blant annet er monogramsignert) og en eldre type, som ligner på de trinseformete søkkene fra Tesse.⁴¹ Av de eldre typene har Jämtli fem stykker, som er bevart i noe ulik grad. Alle er løsfunn, og ingen dateringer er gjort av noen av dem. Jeg har foretatt en lik analyse av funnstedene i Jämtland som den som ble gjort i Sør-Norge (se tabell 2).

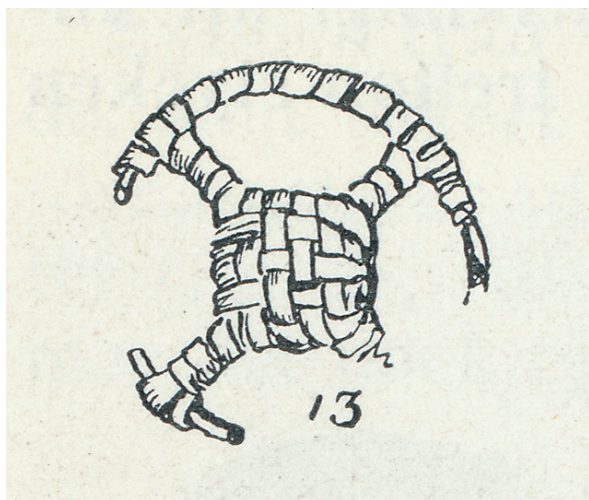
Det antatt eldste trinsesøkkematerialet i Jämtland svarer i stor grad formmessig til materialet i Sør-Norge. På den annen side er det ingen direkte paralleller til Tesse-materialet blant søkkene fra Jämtland. Søkket som ble funnet i Nord-Aurdal, er det søkket på norsk side som ligner mest på de jemtlandske trinsesøkkene (jf. figur 14).

Som i Norge varierer også funnkonteksten til søkkene i Jämtland. Minst to av søkkene (Locknesjön og Frösöen) er funnet i det som blir oppfattet som

Figur 13: Oversiktskart over kjente funnsteder for trinseformete søkker i Skandinavia. Alle søkkene, bortsett fra det nordlige Vefsn-funnet, befinner seg innenfor det som kan samsvare med det sørsamiske kulturområdet i jernalder og middelalder (jf. Severinsen 2016). Kart: Elling Utvik Wammer.

gamle jordbruksbygder.⁴² I de samme områdene er det imidlertid også funnet såkalte skogsgraver.⁴³ Skogsgraver er sammen med innsjøgraver, under samlebetegnelsen *fangstmarksgraver*, tolket som spor etter en befolkning med jakt og fangst som basisnæring i Jämtland.⁴⁴ De øvrige funnene ser ut til å stamme fra skogs- eller fjellområder.

Figur 14: Tegning av søkke fra Locknesjön i Jämtland. Funnet ble gjort på bunnen av sjøen i forbindelse med notdragning. Gjengitt med tillatelse fra Bjørkquist (1932: 96–97).

For Jämtlands del er det ikke belegg for å si at funnsteder for trinsesøkker er utelukkende sammenfallende med fangstmarker.⁴⁵ Mellom-Sverige er et relativt flatt skoglandskap hvor man ikke finner like klare skillelinjer mellom jordbruksbygd og fangstmark som i Norge. Ingrid Zachrisson har hevdet at det har vært både en samisk og en germansk kultur i Jämtland i hele perioden ca. Kr.f.–1300 e.Kr. Hun mener at det midtre Skandinavia har vært et utpreget tokulturelt område, med både en samisk og en germansk kulturell identitet.⁴⁶ På dette grunnlaget kan man derfor si at trinsesøkkene i Jämtland, på lik linje med de fleste funnene på norsk side, stammer fra områder hvor det sannsynligvis har levd både mennesker med samisk og mennesker med norrøn etnisitet.

I Finland er trinsesøkkene en funngruppe som har vært kjent i lang tid, og søkkene regnes som en del av den finske folkekulturen.⁴⁷ Trinseformete søkker blir også beskrevet i en bok om bruk av never i tradisjonelt finsk håndverk.⁴⁸ I det finske materialet

som presenteres av Valonen, er det to ulike hovedtyper av trinseformete søkker. Den ene har flettverk rundt steinen, slik vi kjenner fra de sene eksemplene i Tesse.⁴⁹ Den andre typen er konstruert på samme måte som søkket i Vefsn, med enkle, brede neverremser lagt i kors rundt ring og stein.⁵⁰ I tillegg nevner Valonen en søkkeform som han anser for å være en forgjenger til de to andre, hvor steinen mangler eiker og i stedet er festet direkte til vidjeringens skjøt. Disse garnsøkkene har ikke flettverk, og steinen er kun viklet inn i neverremser. Valonen mener denne steinsøkketypen går tilbake til steinalderen, og viser til lignende funn både i Ural (Russland) og i Piteå på den svenske Østersjø-kysten.⁵¹

I Finland er altså trinseformete søkker brukt av jordbruksbefolkningen i nyere tid. Hverken Sirelius eller Valonen behandler spørsmålet om bruk av slike søkker i den samiske delen av befolkningen. Ettersom ingen av kildene heller omtaler direkte dateringer av materialet, er de usikre å bruke som sammenligningsgrunnlag for forhold i Sør-Norge i vikingtid og middelalder.

Det har ikke vært innenfor rammen av dette arbeidet å gjøre en fullstendig kartlegging av trinseteknologiens utbredelse utenfor Skandinavia. Det finnes imidlertid flere steder opplysninger om at trinseformete søkker skal være velkjent østfra: I handelsbyen Novgorod i dagens Russland skal det blant annet være funnet søkker fra middelalderen med dobbel vidjering.⁵² Anders Hagen mener som nevnt at denne typen søkker har sitt sentrum i Karelen.⁵³

Bortsett fra Finland har det lyktes meg å finne kun ett nordisk eksempel utenfor Skandinavia på trinseformete søkker. Dette er et enkeltstående funn gjort under utgravningene i vikingtidsbyen Hedeby, i den nordlige del av dagens Tyskland.⁵⁴ Søkket er ulikt trinsesøkkene fra Tesse, men ligner en hel del på søkket fra Vefsn. Foruten dette ene trinsesøkket ble det i Hedeby funnet en stor mengde garnsøkker

av stein med boret hull.⁵⁵ Hedeby ligger langt sør og på Østersjø-siden av halvøya Jylland. Byen befinner seg i et jordbruksområde ved kysten og skiller seg derfor fra de andre områdene hvor trinsesøkker er funnet i Skandinavia. Hedeby var en handelsby med langveis kontakter i vikingtid og har trolig stått i kontakt med områder i Skandinavia og ved Østersjøen.

TRINSESØKKER OG FANGSTKULTUR

Gjennomgangen av funnsteder utenfor Tesse viser at de fleste trinseformete søkkene i Sør-Norge er blitt funnet i fjellvann eller i områder som er relativt marginale i jordbrukssammenheng. Funndistribusjonen i Skandinavia som helhet viser også et godt samsvar med det som flere forskere regner som et sannsynlig sørsamisk område i vikingtid og middelalder. Dette betyr imidlertid ikke at disse områdene ikke har vært utnyttet av en befolkning med jordbruk som basisnæring. Flere av mine drøftinger vanskeliggjøres av at det er et sparsomt materiale å bygge på når man skal vurdere de norrøne bygdenes utbredelse i vikingtid og middelalder.

Ved å trekke inn funnsteder fra andre deler av Skandinavia har jeg altså ikke vært i stand til å slå

fast at trinsesøkkene skal forbindes med en spesialisert fangstbefolkning. Det er like mye i denne gjennomgangen som peker mot at søkketypen er brukt av jordbruksbefolkning, som det er som peker mot at den er brukt av fangstfolk.

Trinsesøkkene kan nok heller ikke tolkes som samiske per definisjon. Det at de så langt ikke er kjent fra sikre samiske kontekster, kan kanskje tolkes som det motsatte? Her vil det trolig være behov for mer inngående vurderinger av hvert enkelt funnsted enn hva som har vært mulig innenfor rammen av mitt arbeid. Det er opplagt ganske vanskelig å bruke arkeologiske funn som etniske markører når aktiviteten har foregått i områder hvor det har vært mye kontakt mellom ulike befolkningsgrupper. Noen arkeologiske funntyper anses for å inneha klare etniske kriterier. For eksempel regnes gammetufter ofte som samiske, i motsetning til langhus, som man regner som en norrøn bosetningsform.⁵⁶ Når det gjelder fiskesøkker, må vi foreløpig forholde oss til at det er det konteksten, den samlede sammenhengens materialet inngår i, som avgjør hvem materialet skal tilskrives. Jeg ser ikke bort fra at denne søkketypen kan ha vært brukt av begge grupper.

Funnsted	Funnets ID	Landskapstype	Fangstmark
Locknesjön	JLM13306	Tradisjonelt jordbrukslandskap, 328 moh.	Gropfangstanlegg i nærområdet
«Et tjern» (ukjent hvilket) i Mattmar sokn	JLM16867	Usikkert, både fjell- og skogsområder i soknet	Flere store fangstanlegg i soknet
Edeviken ved Torrön	JLM22370	Fjellskog, 417 moh.	Flere store fangstanlegg i nærområdet
Mellansvarvsjön i Frösöen	JLM29767	Jordbrukslandskap	Et stort antall kulturminner av ulike typer, herunder bygdeborger og gravfelt samt store fangstgropsystemer
Mangler stedsangivelse	Umerket fragm.	Uavklart	Uavklart

Tabell 2: Oversikt over kjente funnsteder for trinseformete garnsøkker i Jämtland, Sverige.

Figur 15: Utsnitt av «Carta Marina», tegnet av erkebiskopen Olaus Magnus på 1500-tallet. Kartet har mange unøyaktigheter geografisk, men regnes som en kilde til viktige deler av kulturlivet i samtiden. Denne delen av kartet, fra sentrale deler av Sør-Skandinavia, viser blant annet ferdsel med hest over Kjølen. Vi finner også igjen stedsnavn som er aktuelle i min artikkel, slik som Gudbrandsdalen og Jämtland (Jempihia). Foto: Wikimedia Commons.

TRINSEFORMETE SØKKER – ET SKANDINAVISK INNLANDSFENOMEN?

De formmessige likhetene blant trinseformete søkker funnet i Sør-Norge er store. Likhetene kan også spores til Jämtland. På hvilken måte gjenstandene henger sammen kulturelt, er derfor et relevant spørsmål. Det er på bakgrunn av disse likhetene grunn til å tro at fiskerne i hele dette området har stått i direkte kontakt eller en annen kulturell forbindelse. Midt-Skandinavia regnes ofte som en korridor for øst-vest-kontakt, med lange røtter.⁵⁷ Også lenger sør, på høyde med Hedmark, regner man med at kontakten over Kjølen har vært stor før opprettelsen av statsgrensen.⁵⁸ Kanskje kan dette være med å forklare de likhetene vi ser i søkkematerialet (jf. figur 15).

Hva så med funnene av trinseformete garnsøkker i Vefsn og Hedeby? Hvilken kulturell kobling er det mellom disse funnstedene og søkkene i Tesse? Vefsn og Hedeby er begge områder som ligger ved kysten, hvor jordbruket har hatt bedre betingelser enn i fjellbygder i innlandet. Sannsynligvis kan ingen av disse stedene regnes som fangstmarker. Det er interessant at de to søkkene funnet i Vefsn og Hedeby er så like samtidig som de er ulike funnene fra innlandet. Muligens kan dette være et tegn på kulturelle kontakter langs kysten.

I Sør-Norge ser trinsesøkkene ut til å være et innlandsfenomen. Selv om vi her bygger på et begrenset materiale, synes de formmessige forskjellene mellom trinseformete søkker funnet ved kysten og i innlandet

å forsterke inntrykket av at de trinseformete søkkene binder de indre områdene sammen. Det er derfor mulig å snakke om en felles materiell fiskekultur i Sør- og Mellom-Skandinavia fjell og innland, en som går på tvers av dagens statsgrenser. I Tesse er denne kulturen tidfestet til vikingtid og tidlig middelalder, da den ser ut til å opphøre.

I denne delen av diskusjonen melder et kritisk spørsmål seg: Hvor sikker kan vi være på at de trinseformete søkkene ikke har vært i bruk i større grad på kysten? Dette spørsmålet kan også ha relevans for vår oppfatning av søkkenes kulturelle og etniske tilknytning ettersom kysten, spesielt i Sør-Norge, ofte regnes som et norrønt bosetningsområde i vikingtid og middelalder. Ferskvann tar spesielt godt vare på organisk materiale, som trinsesøkkene i stor grad består av. I saltvann forsvinner trevirke raskere, gjerne på grunn av større mekanisk nedbrytning (strøm og bølger) og pelemark. Skyldes fraværet av trinseformete søkker i saltvannskontekst dårligere bevaringsforhold og vanskeligheter med å gjøre funn av slike?

Bergljot Solberg skriver i *Jernalderen i Norge* følgende:

Tatt i betraktning vår lange kyst og den betydningen fisket må ha hatt, er gjenstandsmaterialet knyttet til fiske lite. Det er vesentlig bare fiskesøkkene av stein og bly og fiskekrokene av jern som forteller om fiske.⁵⁹

Uttalelsen må forstås som at det er et overraskende lite funnmateriale knyttet til fiske langs kysten. Også andre forskere har stilt spørsmål om hvorfor det er så få funn av fiskeutstyr fra vikingtiden på tross av at fisket må ha vært viktig.⁶⁰ Kanskje kan denne mangelen på funn forklares med at man har brukt søkketyper som ikke er blitt bevart i gjenkjennbar form?

Samtidig vet vi nå at trinseformete søkker var kjent både i Hedeby og i Nord-Norge. Dette gjør det mindre sannsynlig at denne typen søkker ikke har vært kjent langs kysten av for eksempel Vestlandet, og styrker hypotesen om at slike funn rett og slett ikke er bevart eller ikke er funnet.

En viktig årsak til at både de trinseformete søkkene og neverhylstrene er blitt funnet i de aktuelle innsjøene, er at vannet er blitt tappet ut, og at søkkene er blitt eksponert gjennom utvasking og annet. Det er svært sjelden at dette skjer i sjøområder på kysten. Likevel kan det hevdes at det er usannsynlig at ikke et eneste trinseformet garnsøkke skal være kjent på kysten av Norge dersom dette har vært en mye brukt redskapstype. Etter de siste 50 år med vannkraftreguleringer i elver og sjøer over hele Sør-Norge ville det også vært naturlig at slike søkker hadde dukket opp i flere vassdrag. På dette grunnlaget kan vi foreløpig si at funnspredningen trolig er reell, og at de trinseformete søkkene hovedsakelig er et innlandsfenomen i Sør-Skandinavia.

ALTERNATIVE FORKLARINGER PÅ TRADISJONSBRUDET I TESSE

I denne artikkelen har vi så langt sett på muligheten for at fisket i Tesse kan ha vært drevet av ulike grupper av mennesker over tid. Det ble stilt spørsmål innledningsvis om overgangen fra trinsesøkker til neverhylstre kunne forklares med et skifte fra fangstfolk til bygdefolk, eventuelt fra samer til norrøne befolkningsgrupper. Selv om vi ikke kan se bort fra et slikt forløp, har en slik tolkning heller ikke latt seg sannsynliggjøre. Det kan derfor være spennende å vurdere andre forklaringer på et tradisjonsbrudd.

Trinsesøkkene er forseggjorte og vakkert utformet, trolig mer enn det som trengs for å gjøre dem funksjonelle som fiskeredskaper.⁶¹ Man kan derfor spørre om utformingen kan ha hatt en symbolsk betydning knyttet for eksempel til religiøse eller

mytiske forestillinger. Hesthagen og Gunnerød⁶² drøfter også muligheten for at gjenstandene har vært offergaver i stedet for garnsøkker. Forklaringen på bruddet rundt år 1200 kan, med et slikt utgangspunkt, være at trinsesøkkene har hatt et meningsinnhold som ikke lenger var gjeldende. Fiske er tradisjonelt en aktivitet som det knytter seg mange ritualer til. Dette er veldokumentert på kysten, men mindre i innlandet.⁶³

Dateringene av trinsesøkkene i Tesse viser at de var i bruk her før kristningen av landet, og at de ser ut til å ha gått ut av bruk i en periode da kristendommen var i en tidlig fase i Norge. Én hypotese kan dermed være at en førkristen overtro som kom til uttrykk i søkkenes utforming, på et tidspunkt ble oppfattet som uforenlig med nye trosforestillinger og derfor ble forlatt. Hverken Valonen⁶⁴ eller Itkonen⁶⁵ nevner imidlertid at de trinseformete søkkene i Finland skal inneha symbolske egenskaper. Det er dermed ingen klare indikasjoner på at bruddet i materialet skyldes endring av fiskernes trosforestillinger.

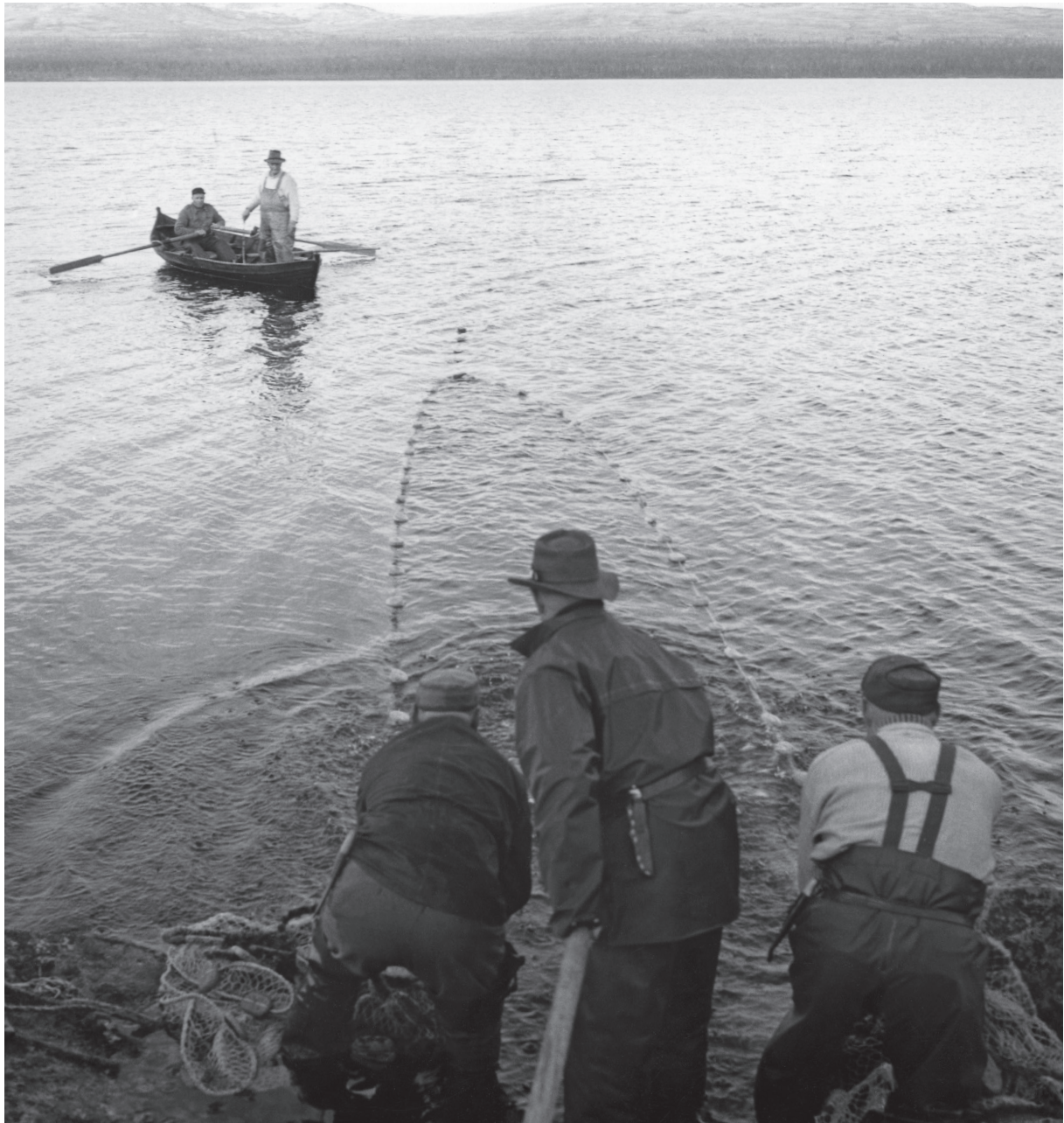
Endringen fra trinser til neverhylster kan også skyldes overgang fra én fiskemetode til en annen. Når det gjelder fiske med bundne redskaper i innlandssjøer og vann, er det to metoder som er vanlige i Norge.⁶⁶ Den ene innebærer stående garn, eller settegarn, som er en passiv fiskemåte. Den andre er not, som dras på bunnen av vannet enten fra land eller båt, og som er en aktiv metode. Maskene i et garn er gjerne større enn de i en not fordi hensikten er at fisken skal feste seg i garnet, mens en not fungerer som en sekk.

I Norge er de trinseformete søkkene så langt benevnt som garnsøkker.⁶⁷ I forbindelse med innsamling av informasjon om trinseformete søkker i Sverige er det imidlertid blitt avdekket at trinsesøkkene som regel omtales som *notsänke*, alternativt bare *sänke*.⁶⁸ I svensk språk har man det samme skillet mellom not og garn som i Norge, men de benevnes henholdsvis

not og *nät*. Opplysninger fra Jämtland tilsier også at trinsesøkker der skal ha vært brukt til landnotfiske i historisk tid.⁶⁹ I Sør-Norge ser hylstersøkkene på sin side ut til å kunne knyttes til garnfiske. Dette viser blant annet en sammenhengende rekke med 25 neverhylstre funnet ved arkeologiske undersøkelser i Vinstre i Øystre Slidre.⁷⁰ Også i Beito i Valdres⁷¹ og i Sølensjøen i Rendalen er det blitt brukt denne typen søkker på garn.⁷²

Basert på disse opplysningene kan vi altså trekke slutningen at man rundt år 1200 går over fra fiske med not til garnfiske i Tesse. Hvis så er tilfelle, åpner det for interessante perspektiver i vår sammenheng. Notfiske var et aktivt fiske, som innebar et behov for samarbeid mellom flere mennesker. Garnfiske, derimot, er mindre mannskapskrevende og kan i prinsippet gjøres av én person. Her er det fristende å trekke en sammenheng mellom fisket i vikingtid og tidlig middelalder og den øvrige aktiviteten i fjellet på samme tid. Kanskje var et notfiske med mange involverte mennesker mulig å gjennomføre nettopp fordi det var så mye folk i fjellet? Kanskje er fisket med trinseformete søkker et uttrykk for noe av det samme samarbeidet og organiseringen som man ser på snøfonnene i høyfjellet?

Heller ikke er slik forklaringsmodell på bruddet er uproblematisk. Notfiske har nemlig vært viktig i Tesse i nyere tid,⁷³ inntil draggarn utkonkurrerte den eldre fiskemåten på 1930-tallet.⁷⁴ Det kan derfor heller ikke utelukkes at neverhylstrene ganske enkelt har vært en ny oppfinnelse introdusert i Tesse rundt 1200, brukt på samme type garn. Nylige dateringer av et hylstersøkke funnet i Vinstre sør i Jotunheimen viser at denne typen søkke var i bruk på 1200-tallet også i dette vassdraget.⁷⁵ Hylstrene kan av ukjent årsak ha vist seg bedre egnet enn trinsene og derfor blitt foretrukket.

Figur 16: Notfiske i Sølensjøen i Hedmark, antakelig rundt 1965. Fiske med not var et utprega lagarbeid. Minst fem personer og en båt later til å være involvert på bildet. Foto: Tore Fossum, Norsk Skogmuseum. Se også tilsvarende bilde på forsiden av boken.

AVSLUTNING

Vi har sett at det skjer et brudd i fiskesøkketradisjonen fra Tesse i yngre jernalder og tidlig middelalder, som i tid og rom har interessante sammenhenger med det øvrige kulturhistoriske materialet rundt vannet. Jeg har gjennomgått ulike forklaringer på tradisjonsbruddet mellom trinsesøkker og neverhylstre rundt år 1200 og vist at det i ytterste konsekvens kan tolkes som uttrykk for en konflikt, hvor én gruppe fortrenger en annen. Materialet gir imidlertid ikke et sikkert grunnlag for å hevde at trinsesøkkene har tilknytning til en eventuell fangstbefolkning.

Forskjellen mellom trinseformete søkker funnet ved kysten og dem som er funnet i innlandet, gir inntrykk av at visse typer av trinsesøkker binder de indre områdene sammen kulturelt. Det er derfor foreløpig mulig å snakke om en felles fiskekultur i Sør- og Mellom-Skandinavias innland, en som går på tvers av dagens statsgrenser, i vikingtid og middelalder. Flere dateringer vil være viktig for å forstå disse gjenstandstypene, noe som vil kunne supplere mine resultater.

De grunnleggende spørsmålene jeg ønsket å finne svar på i min artikkel, var følgende: Hvem var det som drev med fiske i fjellet i vikingtid og middelalder? Hvilke næringsmessige og sosiale sammenhenger har fisket hatt tilknytning til? Selv om det har vært vanskelig å sette garnsøkkene fra Tesse inn i en klar kulturhistorisk kontekst, tror jeg likevel søkkemateriale fra innsjøer i framtiden kan bli viktig når vi skal forstå et områdes kulturhistorie. Diskusjonene i denne artikkelen vil trolig være aktuelle også for andre fjellvann.

Uavhengig av hvem som sto bak fisket i Tesse, er det liten tvil om at fisket har vært en viktig ressurs i vikingtid og tidlig middelalder. Fiskeressursene kan være en sentral brikke i forståelsen av hvordan menneskene bosatte seg og utnyttet fjellområdene, enten det var i forbindelse med jakt, setring eller

andre former for utmarksnæring. Kanskje var fisket det som dro folk til fjells? Vi må derfor vurdere å innføre en ny kategori når vi behandler spørsmålet om hvem som holdt til i fjellet. Spørsmålet blir heretter: Fangstfolk, bønder – eller fiskere?

SUMMARY:

MOUNTAIN FISHING IN THE BORDER ZONE BETWEEN HUNTING GROUNDS AND FARMLANDS

Within Norwegian archaeology, little attention has been given to the topic mountain fishing in the late Iron Age and medieval periods. Accurate and trustworthy dating in this span of time has been rare so far. The alpine lake Tesse is an exception. At the bottom of this lake, a large number of objects consisting of organic material in addition to stone have been discovered. This organic material is datable.

In Tesse, two types of sinkers for fishing nets have been dated to the Viking Age and late medieval times. Both types were probably fastened to the bottom line of fishing nets to keep them down. The first type is a wheel-shaped object where the sinker stone has been fastened to a wooden ring with four spokes. The shape is similar to the bottom end of a traditional Nordic skiing pole. The second type is made of stones wrapped in a sheet of birch bark.

In this article, some of the interesting questions that remained unanswered after the archaeological surveys in Tesse are addressed: Who had been fishing in this mountain lake in the Viking Age and medieval period? This article focuses on whether it was people from the farmlands in the valley or people living in

the alpine area, basing their existence on hunting. I also discuss the possibility that the wheel-shaped net sinkers could be related to Sami ethnicity, based on their north-easterly geographic dispersal.

The variation between wheel-shaped net sinkers found in the Scandinavian inland and in the coastal zone gives an impression that certain types bind the inner regions together. It is therefore possible to talk of a common material fishing culture in southern and mid-inland Scandinavia, crossing the modern state borders.

The future may well show that evidence of fishing activity is of central value to our understanding of how people lived in and exploited the alpine region, whether the activity took place in connection with hunting, summer farming or other aspects of outfield usage. Perhaps fishing itself brought people to the mountains. We should therefore consider extending the question to the following: Were they hunters, farmers, or fishermen?

